

Statsorganen – makt och ansvar

Konstitutionell rätt - Statsorganen – makt och ansvar - Lagstiftning, normhierarki och rättskällor - Allmän rättslära

Legitimitet och rättsfilosofi

I förra avsnittet såg vi vilka offentliga aktörer (statsorgan) som finns i Sverige – riksdag, regering, domstolar och myndigheter. Dessa finns därför att vi som samhälle i regeringsformen har bestämt att de ska existera, vilken funktion de ska fylla och vilken sorts makt de ska ha.

Innan vi tittar närmare på varje aktör behöver vi reda ut begreppet offentlig makt och dess legitimitet.

Med offentlig makt menar vi den auktoritet vi tillsammans har valt att erkänna för att skapa ordning, rättvisa och gemensamma spelregler i det samhälle vi delar. Legitimitet handlar om varför denna makt accepteras av medborgarna – varför vi tycker att det är rätt och rimligt att lyda de beslut som staten fattar.

För att förstå hur man har resonerat om offentlig makt och legitimitet behöver vi titta på några av de viktigaste filosoferna och deras teorier. Ett begrepp dessa filosofer använde för att diskutera dessa begrepp på var samhällskontrakt.

Samhällskontraktet är en teoretisk idé om att människor gemensamt ger staten makt i utbyte mot skydd och ordning. Det är en filosofisk grundtanke om varför staten överhuvudtaget har rätt att styra.

Vad samhällskontraktet ska innehålla och hur den offentliga makten ska fördelas har förstås inget givet svar och olika tänkare har resonerat väldigt olika om hur man ska fördela makten, med väldigt olika förklaringar. Vi ska mycket kortfattat titta på några få principer som introducerats historiskt och som delvis gäller för vår tid.

Folksuveränitet – Jean-Jacques Rousseau

Begreppet folksuveränitet betyder att all legitim makt ytterst kommer från folket. Rousseau menade att människor ingår ett samhällskontrakt med varandra: vi ger staten makt att styra, men bara på villkor att den gör det för det gemensamma bästa. Missbrukar staten sin makt har folket rätt att förändra eller avskaffa den. Denna idé är tydligt inskriven i RF 1:1 ("All offentlig makt i Sverige utgår från folket").

I Sverige är detta begrepp källan till svensk offentlig makts legitimitet. Varför ska vi som medborgare lyda den offentliga makten? För att makten kommer från oss själv.

Maktdelningsläran - Montesquieu

Maktdelningsläran är tanken att makten måste delas mellan olika organ – lagstiftande, verkställande och dömande – som är jämbördiga och oberoende av varandra. På så sätt kan de kontrollera varandra och förhindra maktmisbruk. I Sverige har vi något som påminner om detta, men skillnaden är viktig: här gäller folksuveränitet, och riksdagen är högst i maktordningen. Regering och domstolar är bundna av de lagar riksdagen beslutar om.

Maktdelningsläran förutsätter att lagstiftande (riksdag), verkställande (regeringen) och dömande (domstolar) alla har makt över varandra på ett eller annat sätt.

Offentliga aktörer

Nu ska vi titta på några utvalda offentliga aktörer och kort vad deras makt består av. Detta kommer bli en kort översikt.

Riksdag

Riksdagen är Sveriges högsta beslutande organ och består av 349 folkvalda ledamöter. Här stiftas lagar, statens budget bestäms och regeringen granskas. Riksdagen är den enda som kan besluta om nya lagar eller ändringar av befintliga lagar på nationell nivå. Den bestämmer också hur statens pengar ska användas och kan avsätta regeringen genom en misstroendeförklaring. På så sätt är riksdagen navet i den svenska demokratin och den plats där folkets vilja får genomslag.

Makten att lagstifta kallas **normgivningsmakt** (norm = rättsregel)

Regering

Regeringen styr landet och leder den statliga förvaltningen. Den arbetar med att genomföra riksdagens beslut, men har också initiativrätt – den kan föreslå nya lagar eller ändringar. Regeringen ansvarar för utrikespolitiken, beslutar om förordningar (mer detaljerade regler under lagarna) och kan utlysa extra val. Regeringen består av statsministern och statsråden (ministrarna), och den måste ha riksdagens förtroende för att kunna sitta kvar.

Regeringens makt att styra kallas för **verkställande makt**. Regeringen besitter faktiskt också normgivningsmakt (deras rättsregel kallas förordning och det kommer vi läsa mer om i juridik 2).

Myndigheter

Myndigheterna sköter det praktiska arbetet i staten. De finns på nationell, regional och lokal nivå, och varje myndighet har ett särskilt ansvarsområde, till exempel Skatteverket, Polismyndigheten eller Försäkringskassan. De ser till att lagar och politiska beslut genomförs i vardagen. Myndigheter kan också fatta beslut som direkt påverkar enskilda, som att bevilja bidrag, utfärda pass eller besluta om skatter. De ska vara sakliga, opartiska och följa de lagar och regler som gäller för deras verksamhet.

Myndigheternas makt att verkställa kallas också för **verkställande makt**. Som regeringen har även myndigheter normgivningsmakt (de rättsregler myndigheter skriver kallas myndighetsföreskrift), även detta kommer vi läsa mer om juridik 2.

Domstolar

Först och främst, även domstolen är en myndighet. Men domstolens verksamhet är särskilt viktig och domstolar är självständiga från både riksdag och regering. Deras huvuduppgift är att döma i tvister och brottmål enligt gällande lagar. Det finns tre huvudtyper: allmänna domstolar (t.ex. tingsrätt), förvaltningsdomstolar och specialdomstolar. Domstolarna kan även pröva om lagar och myndighetsbeslut följer grundlagen, och om så inte är fallet kan de sätta sådana beslut åt sidan. Domstolarnas självständighet är central för rättssäkerheten i Sverige.

Domstolens makt kallas för **dömande makt**.

Offentlig makt

Utöver de aktörer och den makt som nämns ovan finns det flera (som vi i detta läge inte kommer att fokusera på.)

Se bild för komplett bild dock.

Rättsstat

En rättsstat betyder att alla – både medborgare och myndigheter – måste följa lagarna. Ingen står över lagen. Det är en av de viktigaste grunderna i en demokrati. Två centrala principer i den svenska rättsstaten är legalitetsprincipen och objektivitetsprincipen.

Legalitetsprincipen

Legalitetsprincipen innebär att all offentlig makt måste ha stöd i lag. Myndigheter och domstolar får

alltså inte fatta beslut eller införa regler hur som helst, utan bara om det finns lagstöd för det.

Exempel:

- En kommun kan inte införa en "hundskatt" om det inte finns stöd i lag.
- Polisen kan inte införa egna regler för vad som är förbjudet – det måste stå i lagen.

Legalitetsprincipen skyddar medborgarna mot godtycke och gör att vi kan förutse vilka regler som gäller.

Objektivitetsprincipen

Objektivitetsprincipen betyder att myndigheter och domstolar måste vara sakliga och opartiska. Alla människor ska behandlas lika inför lagen, oavsett kön, etnicitet, religion, namn eller bakgrund.

Exempel:

- En tjänsteman på Skatteverket får inte ge avdrag till vissa personer men neka andra i samma situation.
- En domare får inte döma strängare bara för att hen ogillar en viss person.

Objektivitetsprincipen skyddar mot diskriminering och godtyckliga beslut.

From:
<https://juridik.kristiansen.nu/> - Juridik på gymnasiet

Permanent link:
<https://juridik.kristiansen.nu/doku.php?id=konstitutionellraett:statsorgan&rev=1756722393>

Last update: **2025/09/01 10:26**

